

Elementi dubrovačkoga idioma u hrvatskome stupcu Hrvatsko-francuskog rječnika Dayrea, Deanovića i Maixnera

Ivana Franić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
ifranic1@ffzg.hr

UDK: 811.163.42'282.2'374
izvorni znanstveni rad

<https://doi.org/10.17234/9789531758819.17>

U radu donosimo osvrt na leksik sadržan u hrvatskome stupcu *Hrvatsko-francuskoga rječnika* J. Dayrea, M. Deanovića i R. Maixnera. Prvo izdanje rječnika objavljeno je 1956. godine, dok je drugo dopunjeno izdanje izišlo 1960. Pretisak je objavljen 1996. godine prema II. izdanju. Cilj je ovoga rada provjeriti u kojoj su mjeri zastupljeni elementi koji se mogu pripisati dubrovačkom književnom jeziku i dubrovačkome pučkom govoru te su još i danas u uporabi. Namjera je sastavljачa rječnika bila da dadu što obuhvatniji i raslojeniji odraz književnoga i govorenoga jezika pa je opravdano očekivati da će se u rječniku naći znatan udio i leksema iz dubrovačkoga jezika, kako ga je definirao Muljačić, odnosno dubrovačkoga idioma, kako ga definira Lovrić-Jović, te ujedno leksema koji su i danas u živoj uporabi na dubrovačkom području. Analiza će se provesti na fonološkoj i morfološkoj razini, potom će se provesti semantička raščlamba leksika u razdjelu općeuporabnoga leksika te u okviru posebnih vokabulara. Gdje god bude potrebno, navodit će se leksikografske potvrde iz relevantnih leksikografskih djela dubrovačkoga leksikografskoga kruga.

Ključne riječi: dubrovački idiom, jezik dubrovačke književnosti, dubrovački pučki govor, dvojezična francusko-hrvatska leksikografija, francusko-hrvatski jezični dodiri.

Uvod

Mirko Deanović je u suradnji s Josipom Jernejem sastavio i objavio *Talijansko-hrvatskosrpski rječnik* (1. izdanje 1960.) te *Hrvatskosrpsko-talijanski rječnik* (1. izd. 1956.). Jernej je potom sustavno i temeljito nadopunjavao mnoga izdanja dvojezičnih rječnika u kombinaciji talijanskoga i hrvatskoga. Gotovo istodobno s prvim izdanjima tih dvojezičnih rječnika, Deanović i Maixner objavit će 1956. prvo izdanje *Hrvatskosrpsko-francuskog rječnika* u nizu *Manualia Universitatis studiorum Zagradiensis* (Novinarsko izdavačko poduzeće). U Predgovoru ističu da se odavno osjećala potreba takva rječnika. Polazišni stupac sastavio je Deanović, a francuski dio do riječi

naljutiti, izradio je Jean Dayre, direktor Francuskoga instituta u Zagrebu, a nakon njegova odlaska iz Zagreba rad je nastavio i dovršio Rudolf Maixner. Autori u Predgovoru navode da je osnova rječnika *Hrvatskosrpsko-talijanski rječnik* M. Deanovića i J. Jerneja. Dodaju da je „i u jednom i u drugom rječniku gotovo identičan leksik“ te da „pukim slučajem izlaze iz štampe oba djela u isto doba“ (Dayre, Deanović, Maixner 1956: V).

Drugo dopunjeno i ispravljeno izdanje rječnika objavljeno je 1960. Nakon što je edicija rasprodana, unatoč mnogim naporima morat će proteći točno 40 godina od prvoga izdanja da bi se u neovisnoj Hrvatskoj 1996. dočekaao pretisak u izdanju nakladničke kuće Dominović. Pretisak je načinjen prema drugom izdanju, a kako Kovačec kaže u Predgovoru pretisnuta rječnika, „rječnik će moći popuniti veliku prazninu u francusko-hrvatskoj leksikografiji, barem dok ne bude moguće izraditi rječnik koji bi bio na visini i najtanahnijih zahtjeva modernog doba“ (Kovačec 1996: V). Nažalost, gotovo dvadeset godina od pretiska, što obuhvaća ukupno 60 godina od prvoga izdanja Deanovićeve, Maixnerova i Dayreova djela moramo ustvrditi da unatoč suvremenim metodama leksikografske obradbe, okolnosti i dalje ne idu na ruku izradi modernoga, velikoga, temeljitoga i pouzdanoga hrvatsko-francuskoga dvojezičnika. Isto se može reći i za francusko-hrvatski dvojezičnik, koji također nakon prvoga izdanja Putančeva rječnika iz 1958. te brojnih izdanja koja su uslijedila nema obuhvatnijega ni dobra nasljednika s francuskim kao polazišnim jezikom.¹

Kako se tvrdi u Predgovoru pretisku 2. izdanja, ovaj hrvatsko-francuski rječnik sadrži više od 57.000 rječničkih članaka s približno 100.000 značenja prevedenih na francuski, oko 9.000 primjera koji ilustriraju uporabu, približno 6.000 frazeoloških obrata i gotovih izraza, više od 1500 tehničkih termina i oko 1700 vlastitih imena (*ibid.* str. 5).

Hrvatski stupac u *Hrvatsko-francuskome rječniku*

Već je u uvodnome dijelu rečeno da je leksik u rječniku identičan leksiku Deanovićeve i Jernejeve *Hrvatsko-talijanskoga rječnika*. Stoga se dade zaključiti da su oba autora uložila mnogo truda kako bi utvrdili opseg leksičkoga repertoara, odredili njegovu strukturu, uspostavili sustav gramatičkih i terminoloških odrednica. Kada je u pitanju izbor „ulaza“ ili rječničkih članaka, Deanović i Maixner navode da je izbor riječi bio težak te da su pokušali dati „odraz današnjeg književnog i govorenog

¹ *Francusko-hrvatski rječnik* objavljen je otad do danas u osam izdanja.

jezika u raznim krajevima te smo građu uzimali bez obzira na njenu rasprostranjenost i ispravnost“ (str. V). Jednako tako, njihova je namjera bila unijeti nešto arhaičnih i regionalnih riječi te „što više nove, žive građe, osobito iz gradskih govora i novina u oba jezika“ (*ibid.*).

Spomenimo da je Deanović objavio rad o *Talijansko-hrvatsko-ruskom* rječniku Ivana Marije Matijaševića² u kojem je temeljito analizirao sadržaj rječnika, ali je objavio i više radova o frančezarijama što je, uz intuiciju izvornoga govornika, zasigurno pridonijelo njegovoj svekolikoj upućenosti u problematiku dubrovačkoga govora.

U pogledu leksika koji je obilježen regionalnim odrednicama, nas će u ovome radu zanimati onaj njegov dio koji potječe iz dubrovačkoga jezika kako ga je odredio Muljačić 2001.,³ ali nas će zanimati i dubrovački govor kao organski idiom koji se govori na području današnjega Dubrovnika. U novije vrijeme u studiji o starome dubrovačkome govoru Lovrić-Jović ističe obilježja *dubrovačkoga idioma* koji obuhvaća *dubrovački književni jezik* (DJ) i *dubrovački pučki govor* (DG).⁴ Ta se metodološka razdjelnica čini opravdanom pa ćemo istražiti je li primjenjiva na odabrani korpus. Zbog opsega rječnika ograničit ćemo se na reprezentivne lekseme.

Uz dubrovački kao jezik znatne jezične baštine i odlučujućega utjecaja u standardizacijskim procesima i živi je (pučki) govor zanimao Deanovića i Maixnera, onakav govor kakav je Deanović zabilježio, po svemu sudeći i u hrvatsko-talijanskome rječniku u suradnji s Jernejem. U ovome radu nećemo se baviti usporedbom dvaju hrvatskih stupaca u dvama rječnicima, nego ćemo nastojati utvrditi reprezentativan korpus leksičkih jedinica koji potječu iz dubrovačkoga književnoga jezika i dubrovačkoga pučkoga govora. Takve se jedinice u literaturi nazivaju i raguzeizmima (v. Gabrić Bagarić 2001. takve jedinice naziva dubrovačkim riječima ili raguzeizmima).

Zastupljenost raguzeizama utvrdit ćemo slijedeći razine jezične analize, u prvom redu na razini fonoloških specifičnosti i strukture leksika.

² Deanović, Mirko, 1951. „Talijansko-hrvatsko-ruski rječnik iz godine 1751./Un Dizionario italiano-slavo-moscovitico del 1751“, *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Zagrebu*, I, Zagreb, str. 567–612. Rječnik je dio rukopisnoga kodeksa *Popjeve slovenske* te se čuva u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, br. 4091.

³ Referirajući se na razgovor J. Mikalje i R. Levakovića o istosti „dubrovačkog“ i „bosanskog“ jezika, Muljačić navodi da su oni „u najboljem slučaju kvazisinonimi i to jedino ako se shvate kao usustavljeni skup pisanih realizacija tadašnjega dubrovačkog književnog jezika (DKJ) ili kao zbir prvih ostvaraja općehrvatskog književnog jezika (OHKJ) što je lebdio pred očima isusovcu Bartolu Kašiću.“ (Muljačić 2001: 134)

⁴ Lovrić-Jović, Ivana (2014) *O starome dubrovačkom govoru nazbilj*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Pitanje naglaska nećemo u ovoj prilici posebno razmatrati budući da autori u Predgovoru navode da je akcentuacija provedena u dvije faze, u prvoj u suradnji sa Stjepanom Ivšićem, dok su u drugoj fazi temeljito sve uredili B. Klaić i M. Deanović. Autori također napominju da rječnik nema normativnih namjera. Kako bilo, mi ćemo napomenuti gdje god utvrdimo odstupanja u akcentuaciji.

Obilježja dubrovačkoga jezika i govora

Nakon što smo definirali raguzeizme, analizom leksičkoga repertoara u lijevom stupcu pokušat ćemo utvrditi koji bi se leksemi mogli ubrojiti u tu skupinu.⁵ Za potvrdu neće uvijek biti dostatno pratiti odrednicu *reg.* jer je naša pretpostavka da postoje leksemi uz koje ta odrednica ne stoji, a ipak se mogu smatrati raguzeizmima. Na takve ćemo pojave posebno upozoriti.

Fonologija

Jednim od obilježja raguzeizama javljaju se i fonološke specifičnosti. U lijevome stupcu tako smo utvrdili veći broj rječničkih članaka u kojima su leksemi zabilježeni upravo onako kako ih bilježe bilo književni ili leksikografski izvori, a vrlo često kao takvi u vrlo su živoj uporabi još i danas.

Umetanje samoglasnika *a* u dočetu suglasničku skupinu u posuđenicama na *-nt* zabilježeno je u imenicama *àfek(at)*, *àgen(a)t*, *asistenat*, *elèmenat*, *konfiden(a)t*, *kontingen(a)t*, *instrùmen(a)t*, *argùmenat*, *cèmen(a)t*, *horizon(a)t*, *parlàmen(a)t*, *lèvan(a)t*, *fànat*.

Jotacija je provedena u riječima *s(rgravis)đela* i *kòščela*. Uz *srdela* upućuje se na *srdjela*, a uz *koščela* zabilježen je i oblik *kòstjela* s time da se uz oba oblika upućuje na uobičajeniji *kòprivić*.

Refleks je kratkoga jata iza suglasničkoga skupa *Cr + ě* jekavski u kori-jenu *rěz- > řez-* kao u primjerima *rřjez* u značenju 'presjek' te svezama *carski rijež* i *zlatni rijež*. Jat je sekundaran u primjeru *dřijevo*, *dùblijer*⁶, ali se navodi i *dùplir*, *talijër*, *špijerlica*, *kòsjer*.⁷

⁵ U prosudbi pučkih raguzeizama oslonit ćemo se i na vlastitu jezičnu kompetenciju te u pojedinim slučajevima i na provjeru razgovorom s izvornim govornicima dubrovačkoga govora.

⁶ Etim. v. Skok I., 458–459, s. v. *düpal*.

⁷ U *Dictionariumu* potvrđen s. v. *falx*.

U dubrovačkome govoru u osnovi *last-* dolazi do ispadanja glasa *t* pa su zabilježeni oblici *lāsan*, *lāsno*, *lasnōća* i *lāsnošt* za fr. *facilité*, *aisance*.

Jednako tako, zabilježen je oblik *rđav* u značenju 'malade' pri čemu se uz početno *r-* ne bilježi glas *h*. Sekundarno *h* zabilježeno je u dubrovačkim oblicima *mālahan*, *-hna*, *-hno*. Zabilježen je i pridjev *mālašan* u značenju *tout petit*.

Šumnik na dočetu zatvorenoga sloga zamijenjen je sonantom u primjeru *càptjeti* koji upućuje na *cavtjeti*, dok se uz *cavtjeti* daje uputnica na uobičajeniji *cvjetati*.

Depalatalizacija suglasnika *lj* nije provedena u primjeru *crčvlja* reg. 'cipela' fr. *soulier*, *ljūbōvnica* i *Konávljanin*. Oblik *ljūven*, obilježen u rječniku kao arhaizam s. v. *ljuven* adj. v. ljubavni; ljubljen, dobro je poznat iz dubrovačkoga književnoga stvaralaštva. Iako je u rječniku zabilježen, daje se uputnica na pridjev *ljubavni*.

U primjeru *nāzbilj* vidljivo je da se na kraju riječi *lj* ne depalatalizira. U drugim primjerima suglasnik /*l*/ zamijenjen je suglasnikom *j* kao u primjeru *tojaga* reg. s uputom na *toljaga*. Suglasnik /*l*/ potvrđen je u sustavu i u primjeru *pljuska*.

Dočetno slogovno *l* prešlo je u *o* u domaćim riječima i posuđenicama, od kojih izdvajamo sljedeće: *cípō*, G *cipola* zool. reg. v. *cipal*; *māo* adj. v. mali; *kūtao*, G *kutla* fr. *puisoir*, *puisette*; *jārbuo*, G *jarbula* v. jarbol; *mūo*, G *mula* reg. u značenju 'gat' fr. *môle*; u vlastitome imenu *Bārtul* koje se navodi i u liku *Bārtuo* ali ne i u primjeru *ārbul*, pom. 'jarbol'. Ista se pojava u sredini riječi bilježi u primjeru *sōpa* (zool. fr. *salpe*, *Salpa* marina) te u riječi *mīso* s uputom na *misao*.

Imenica *mrtvac* potvrđena je u arhaičnome okrnjenome liku *m(rgravis)* *tac* te uz navedeni genitiv *m(rgravis)ca*, no s uputnicom na leksem *mrtvac*.

Fonološke specifičnosti nalazimo i u vlastitim imenima tj. u njihovim oblicima koji su karakteristični za područje Dubrovnika. Ta su imena izrazito regionalno obojena: *Bārtul*, *Bārtuo*, *Cvijèto*,⁸ *Cvijèta*, *Džíve*, *Džívo*, *Džóno*, *Džóre*, *Džóve*, *Đūrađ* (gen. *Đūrđa*), *Lòvrjenac*, *Lūkša*, *Mandàlijena*, a u skraćenim oblicima odnosno hipokoristicima imaju dugouzlazni naglasak: *Bāre*, *Bénko*, *Béno*, *Jérko*, *Jéle*, *Káte*, *Lóvro*, *Lúce*, *Lúko*, *Lújo*, *Mánde*,

⁸ Vjerojatnije je da bi akcent trebao biti dugouzlazni dakle *Cvijèto*.

Máre, Màrgita, Mâvro, Mîho, Néža, Pásko, Pávo te kao deminutivi *Frànica* i *Pàvica*.

Rječnik bilježi i nekoliko posuđenica iz talijanskoga, odnosno francuskoga te navodi francuske ekvivalente *bàlsam* fr. *baume* tal. *bàlsamo* < lat. *balsamum*,⁹ *bàsēn* fr. *bassin* te *dēsēn* fr. *dessin*, u hrvatskim likovima vidljivo je očuvanje suglasnika *s*.

U inicijalnoj poziciji potvrđena je zamjena konsonantskih skupina *sk* > *ck* u primjeru *cklō* s uputnicom na *caklo*.

Metateza se provodi u primjeru *gnjila* u značenju 'glina' (< *glinja* < *glina*).¹⁰

Zabilježeni su i primjeri pridjeva *vàs* (fr. *entier, tout*) i *vàskolik* (fr. *total, complet, entier*) u kojima nije došlo do premetanja sastavnica unutar starojezične skupine /vs/ < /vəs/. Oba se pridjeva navode bez posebnih lingvostilističkih odrednica.

Zabilježene su i druge fonološke specifičnosti dubrovačkoga govora kao primjerice čuvanje glasa *s* u primjerima *skrinja*,¹¹ *sliva*, *spila* i *skula*. Stariji oblik čuva se u riječi *sršljen* koja upućuje na *stršljen* (> lat. *crābrō*, stsl. *svršenb*).¹²

Opći i posebni vokabulari u hrvatskoj strani rječnika

Hrvatska strana francusko-hrvatskoga dvojezičnika nastaje usporedno s hrvatskom stranom hrvatsko-talijanskoga dvojezičnika te joj je gotovo identična (o tome u Predgovoru Dayre-Deanović-Maixner izd. 1956.). Nesumnjivo je u tom pogledu dragocjen Jernejev doprinos jer je brižno skupljao građu, ali je i svojim teorijskim razmatranjima, produbljivanjem spoznaja iz leksikografije te usavršavanjem leksikografskih postupaka zasigurno presudno utjecao na konačan izgled hrvatskoga stupca. Kako je jedan od ciljeva pri izradi rječnika bio i dati što potpuniju sliku jezičnoga hrvatskog bogatstva, odabir leksema koji potječu iz dubrovačkoga idioma, kako onih koji su potvrđeni u književnosti dubrovačkoga jezičnoga izraza, tako i onih koji su bili dio živoga organskoga dubrovačkog govora.

⁹ O etimologiji v. Skok s. v. *balsam*. Leksem potvrđen i u *Dictionariumu* s. v. *balsamu[m]*.

¹⁰ Zanimljivo je da se s. v. *gnjila* navodi i preneseno značenje fig. *femme paresseuse*.

¹¹ Oblik zabilježen i u *Dictionariumu* s. v. *aria*.

¹² Kapović 2008: 206.

Bogatstvo hrvatske strane ilustrirat ćemo primjerima iz nekoliko kategorija, a potom ćemo u tim istim kategorijama izdvojiti fundus koji se sa sigurnošću može pripisati dubrovačkom idiomu. Potvrde pripadnosti navodit ćemo bilo iz leksikografskih izvora, bilo oznakama *reg.* ondje gdje su one navedene u rječniku. Kao potvrdu pripadnosti dubrovačkome idiomu, poslužit ćemo se leksičkom građom opisanom i analiziranom u rukopisnome rječniku *Dictionarium latino-illiricum*, vrijednu zapisu dubrovačke riječi koji je sastavio Dubrovčanin Đuro Matijašević.¹³ Naime, kao purist, Matijašević u leksikografskim postupcima, prilikom navođenja ekvivalencije, daje kontaktne sinonime, otuda velik broj dubrovački obojenih leksema.

Kategorije u kojima ćemo se kretati su prije svega općehrvatski leksik te posebni vokabulari.

Općehrvatski leksik i unutar njeđa dubrovački leksik

Među zanimljivostima svakako valja izdvojiti nekoliko dobro tvorenih leksema koji su uvršteni u hrvatski stupac, a od kojih su neki i danas u uporabi: *provoznina* fr. *droit de transit*, *promaknuće* fr. *promotion, avancement*, *poputnina* fr. *provisions de voyage, frais de voyage*, *odličnik* fr. *notable, homme illustre, personnage de marque*.

Do promjene u obliku u odnosu na leksem koji je danas u uporabi dolazi u *potpor* (m. sg.) fr. *soutien*.

Značenjski pomaci u odnosu na današnju uporabu bilježe se u riječima: *otpremnina* fr. *frais d'expédition* te *olakšica* fr. *facilités, soulagement, allègement*.

Spomenimo i to da su zabilježene imenice *nadmašnost* fr. *supériorité* i *nadnaravnost* fr. *surnaturel*. U popis su uvrštene i *mosnica* fr. *planche de pont* 'brvno preko potoka' fr. *passerelle* te pridjevi *buhinji* fr. *de pource* te *bušljiv* fr. *plein de puces*.

Od glagola izdvojit ćemo da hrvatski stupac bilježi neke vrlo dobre i zanimljive tvorbe, poput *nadovoljiti* fr. *contenter, satisfaire*; *odadniti* fr. *enlever les fonds des tonneaux, défoncer*; *odroditi se* fr. *renier son origine (ou sa nationalité) se dénationaliser, fig. dégénérer, oglašiti se* (o kupusu, salati) *pommer, se ramasser en tête* te *ogruhati* (kukuruz) fr. *égrener, égrainer*.

Tvorbeni grozdovi vrlo su uspješno i temeljito bilježen i u primjeru raguzeizma *kuco* što je hipokoristik od *kućak* (s. v. *kućak* fr. *chien, requin*), a zabilježen je i *kućić* kao deminutiv od *kućak* fr. *petit chien*.

¹³ *Dictionarium* je rijedak dvojezični latinsko-hrvatski rječnik u razdoblju do polovine 18. st. – prvi dubrovački rječnik toga tipa, a treći nakon Vrančićeva i Vitezovićeva. Rječnik je dio rukopisa br. 194 pod naslovom *Razlika skladanja slovinska* koji se čuva u Samostanu Male braće u Dubrovniku. Za potrebe usporedbe u ovome radu koristili smo se leksičkim korpusom prikazanim i analiziranim u Franić 2014.

Hrvatska strana rječnika ujedno je vrlo bogata priložima od kojih su neki tvorbeno vrlo zanimljivi. Svi su oni dijelom općega leksika, ali neki su od njih potvrđeni u starijim dubrovačkim tekstovima pa se mogu smatrati i dijelom specifičnoga dubrovačkoga leksika.¹⁴ Izdvojit ćemo: *òdsprijeda* fr. *de devant, de face, de front*; *nàzbilj* fr. reg. 'zbilja' *vraiment*; *jàtomicē* fr. *par volée, en troupe, en foule*; *jednògrlice* fr. v. *jednoglasno*; *jednòličke* fr. *ensemble, en même temps*; *izàtoga* fr. *après cela, après quoi*; *izàzada* fr. *de derrière, par derrière*; *izmala, izmalena* fr. *dès l'enfance, depuis l'enfance*; *iznājprije* fr. *au début, (tout) d'abord, de prime abord*; *izódāvna* fr. *depuis longtemps*; *izokola* fr. *de toutes parts, de tout autour*; *izrana* fr. *de bonne heure, de bon matin, tôt*; *izrēda* fr. *par ordre, l'un après l'autre*; *izùbaha* fr. reg. 'iznenada' *à l'improviste*; *izvānka* fr. reg. v. *izvana*. Istaknimo i prilog *stòprv* (zabilježen i kao *stoprvo*) fr. *à peine, ne ... que* te u primjerima *stòprv je ustao* fr. *à peine est-il levé*, *stoprv je podne* fr. *il n'est que midi*.¹⁵

Zabilježeni su prijedlozi *cič* v. *ciča*; *cijeć* fr. *à cause de*; *cič* v. *ciča* ali ima i *cičina* augm. de *ciča*, potom prijedlozi *izdno* fr. *du fond*; *izviše* fr. *d'en haut, de dessus*; *izvrh* fr. *d'en haut, d'en dessus*. Spomenimo i karakterističan veznik *òli* fr. *ou, ou bien* te u značenju 'da li' fr. *est-ce que*. Od ostalih pojavnosti izdvojit ćemo pridjev *pogdjekoji* fr. *quelque, quelqu'un*.

S odrednicom arhaizma bilježe se i sažeti oblici zamjenica gdje za koji, koja, koje stoje *ki, ka, ke (ko)* s uputom na *koji*. Kao zasebni članak izdvaja se i genitivni oblik zamjenice *što* koji glasi *česa* te se upućuje na *čega* (što je također samostalni rječnički članak). Od zamjениčkih oblika navodi se uz oznaku *reg.* i *čigov* te se upućuje na *čiji*.¹⁶

Zabilježeni su i uzvici *Dobròjutro!* zapisani kao jedna riječ, čime se po svoj prilici želi označiti jedinstvo u izgovoru kako taj pozdrav i danas glasi u Dubrovniku. Zabilježen je i imperativ *Hòmo!* (=hod'mo, hodimo) s fr. ekvivalentom *allons* te s uputom na *hoditi*. Glagol *hòditi* ima za fr. ekvivalent *marcher* i *aller* te uzvik *Hodi!* u značenju *Viens*.

Hrvatska strana rječnika i posebni vokabulari

Uvidom u strukturu i sadržaj hrvatskoga stupca, a s obzirom na već provedena istraživanja i metodologiju klasifikacije leksika (Gabrić-Bagarić 2001, Franić 2014, Lovrić-Jović 2014) leksik ćemo podijeliti u sljedeće skupine: *geografski i etnički pojmovi*; *zanimanja, staleži i zvanja*; *rodbinski nazivi*, potom *biljke*; *životinje*; *medicina (anatomija i bolesti)*; *hrana*; *odjeća*,

¹⁴ O tome opširnije u Lovrić-Jović 2014.

¹⁵ Prilog bilježi i Lovrić-Jović 2014. u korpusu dubrovačkih frančezarija.

¹⁶ Zamjениčki oblici zabilježeni i u korpusu frančezarija (*ibid*).

obuća; svakodnevno nazivlje: kuća, predmeti, kuhinja; pomorstvo (brod, vjetrovi i meteorološke pojave), arhitektura i građevine; glazbeno nazivlje.

O nazivlju općenito

U okviru općega znanstvenoga nazivlja radi ilustracije izdvojit ćemo tek nekoliko primjera dobre, precizne tvorbe naziva kao i plodne tvorbe koji su sustavno i temeljito zabilježeni u hrvatskome stupcu: *rázredba* fr. *répartition, classification, distribution, disposition*; *pràlik* fr. *prototype*; *pòprečnica* fr. *transversale, diagonale* (s oznakom *geom.*); *meridijān* 'podnevnik' fr. *méridien* (s oznakom *geogr.*). U okviru gramatičkoga nazivlja ističu se označen kao arhaizam *pridāvnik* u značenju 'pridjev'. Ovdje ističemo još pridjev *pòpumbenī* fr. *explétif*, složenicu *oblikòslovlje* u značenju 'morfologija' fr. *morphologie* te *cirkùmflexs* fr. *circonflexe*.

U tehničkome nazivlju zabilježeni su sljedeći primjeri uspješne tvorbe te ujedno preciznosti u razdvajanju pojmova i naziva: *ròjēnje* fr. *essaimage, sortie d'un essaim*, *ròjidba* fr. *saison où les abeilles essaient, essaimage*; potom *čēlinjāk* reg. 'pčelinjak' fr. *rucher*. Dobrim tvorenicama smatramo i lekseme *preklopka* i *preklopnica* za fr. *commutateur* (s oznakom *elektr.*); potom *ogib* u svezi *ogib svjetlosti* fr. *diffraction* (s oznakom *fiz.*) kao i *dizalo* fr. *appareil de levage, 'lift' ascenseur*.

Među vrlo razvedenim i bogatim pravnim nazivljem izdvojit ćemo tek nekoliko primjera: arhaizam *pravitēljstvo* 'uprava' fr. *gouvernement*; zatim *izvid* fr. *examen, vérification* (s oznakom *jur.*). Spomenimo ovdje vrlo sustavnu obradu tvorbenoga grozda koji sadrži sljedeće rječničke članke: *izvidjeti, izvidnica, izvidnički, izvidnik, izviđanje, izviđati*. I danas je u Dubrovniku u svakodnevnoj uporabi riječ *berza* koja u tekstu rječnika upućuje na *burza*.

Iz bogatoga religijskoga nazivlja izdvojit ćemo primjer dvajuraguzeizama *rùžārij* 'krunica' fr. *rosaire* i *kràliješ* također u značenju 'krunica' fr. *rosaire* (pritom se s. v. *kraliješ* uz oznaku anatom. navodi i značenje 'hrptenjača' fr. *épine dorsale*). U ovoj kategoriji u spomenimo da se s. v. *pólnočka* upućuje na oblik tipičan za dubrovački govor *pónočka*, a sve uz navedeno fr. *messe de minuit*. I dalje u polju naziva blagdana i svetkovina bilježi se i naziv *Cvījeti* f. pl. s uputnicom na *Cvjetnica*. Istaknimo i oblik *grehòta* u značenju 'grijež' fr. *péché*, uz navođenje i značenja 'šteta' fr. *dommage*, također svojstvena dubrovačkom govoru.

Geografski i etnički pojmovi

Geografski pojmovi i nazivi odnose se na relativno velik broj lokaliteta na dubrovačkome području, ali i mnoge nazive europskih krajeva i mjesta te šire. Uz standardne oblike *Dùbrōvnik* fr. *Raguse* 'en Croatie' (s oznakom geogr.); *Lòpud* geogr. fr. *île pres de Raguse* (*Isola di Mezzo*); *lòpudskī* fr. *adj. de Lopud*; *Kònāvoli*, *Kònāvālā* fr. *vallée des Konaoli* (*près de Raguse, en italien Canali*) uz oznaku geogr. Ističemo i toponime *Međumūrje* fr. *pays entre Mure et Drave* (*Croatie*) uz pridjev *međumurski* s oznakom geogr.; *Hèrceg-Bòsna* fr. *Bosnie et Herzégovine* te *Bürgündija* i *adj. bürgündski* za fr. *Bourgogne*. Zabilježeni su i oblici *Ėlzas* za fr. *Alsace*, *Tulúza* za *Toulouse* te *Jākīn*¹⁷ za fr. *Ancone*. Ističemo i nekoliko specifičnih etnika vezanih za dubrovačko područje: *Konāvljanin*, *Konāvōka*, *konāvōski*; *Lātinin*, *Latin* uz oznaku *hist. fr. catholique* te *Tùdešak* s oznakom *reg.* za 'Nijemac' fr. *Allemand*, *Tudesque*.

Geografskim pojmovima dodajmo i one vezane za reljef, a među njima ističemo *kūk* 'hrid' fr. *rocher*; *m(rgravis)kijenta* također s oznakom *reg.* u značenju 'hrid', a zanimljivi su nazivi *morèuz* u značenju 'tjesnac' fr. *détroit*; *bùbūlj* fr. *caillou*, *galet* te *čelòpek* 'prisoje' fr. *adret*. U ovoj skupini dodajmo i *bànja* u značenju 'kupalište' te pridjev *bànjski* 'kupališni' fr. *balnéaire*.

Zanimanja, staleži i zvanja

U ovome razdjelu istaknimo nepromjenjivi *dum* (s oznakom *reg.*) u značenju 'titula pred imenom svećenika'), kao i imenicu *dūmna* 'koludrica' u fr. *religieuse* (zabilježena i u obliku *dūvna* s uputom na *dumna*), potom deminutiv *dūmnica* fr. 'petite religieuse' kao i pridjev *dūmanski* 'koludrički' fr. *monacal*, *des religieuses*. Zabilježen je i tipični raguzeizam *gòspār*, *G. gòspāra* s oznakom *reg.* i uputom na *gospodin*, *gospodar*.

Rodbinski nazivi

U ovoj skupini navodimo najprije krnji oblik *čēr* *G čèri* fr. *fille* s oznakom *reg.*, potom *dūndo* uz navedeni pl. *dundovi* s oznakom *reg.* fr. *oncle*. Ističemo i leksem *něpūča* uz oznaku *reg.* s uputom na *nećakinja*; kao i *něput*¹⁸ uz oznaku *reg.* s uputom na *nećak*. Zanimljivo je da se u hrvatskome stupcu javljaju i kajkavski oblici *jāpa* m. s oznakom *reg.* fr. *papa* te *děkla* 'jeune fille' i 'servante' uz deminutivni oblik *děklica*.

¹⁷ Potvrđeno u *Dictionariumu* s. v. *Ancona*, v. i *Zore* 1895: 9.

¹⁸ U *Dictionariumu* potvrđen oblik *neputova* s. v. *abnepos*.

Biljke

Valja općenito istaknuti da su zoonimi i fitonimi najpouzdanije obrađeni, a u tom razdjelu sustavno se navode latinski nazivi koji jednoznačno upućuju na pojam određen nazivom. Raguzeizmi koji se navode kao nazivi za životinje i biljke svjedoče o bogatstvu pučkoga nazivlja ili narodne taksonomije, koja je stoljećima bilježena paralelno sa znanstvenom nomenklaturom u skladu sa znanstvenom klasifikacijom zoonima i fitonima (binarna nomenklatura), usp. Vajs 2003: 11.

Među fitonimima koje bismo uvrstili u korpus raguzeizama izdvojit ćemo reprezentativan broj primjera, uz navođenje francuskoga ekvivalenta. Najprije ćemo navesti fitonime koji se u rječniku javljaju kao temeljni rječnički članci, a pripadaju dubrovačkome idiomu. Potom ćemo navesti fitonime koji su također samostalni rječnički članci, ali se upućuje na drugu natuknicu, obično rasprostranjeniji i/ili standardni naziv biljke.

rùzmarin bot. fr. *romarin* (Rosmarinus officinalis); **čèmpres** bot. fr. *cyprès* (Cupressus sempervirens); **čèsvina** bot. fr. *yeuse, chêne vert* (Quercus ilex); **garòfān, garòful** reg. bot. 'karanfil' fr. *oeillet*¹⁹; **kaulīn** bot. reg. 'cvjetača' fr. *chou-fleur*; **kozàlac** bot. estragon (*Artemisia dracunculus*); **kùkuta** bot. fr. *ciguë* (*Conium maculatum*); **lùcērka, lùcērna** bot. fr. *luzerne commune* (*Medicago sativa*); **ljùlj, G ljlulja** bot. fr. *ivraie* (*Lolium terulentum*); **màginja** bot. fr. *arbouse* (*Arbutus unedo*); **mûrva** fr. *mûrier* (*Morus*) i *mûre*; **pèlin** reg. 'kadulja' fr. *sauge* (*Artemisia absinthium*); **nèspula** bot. fr. *neflie du Japon* (*Eriobothrya japonica*); **vijòjla** bot. reg. 'ljubica' fr. *violette* (*Viola odorata*); **vihòjla** (ljubičica) *matthiole* fr. *giroflée des jardins* (*Matthiola*); **žùka** bot. fr. *genêt* (*Genista*).

Može se uočiti posebnost ovoga rječnika u tome što pojedine od takvih oblika ističe kao temeljni rječnički članak, npr. *garofan, ruzmarin, kaulin, maginja, murva, pelin, pipun*. U nastavku donosimo fitonime koje rječnik pobraja bilo uz odrednicu reg. bilo ističući ih kao specifične oblike koji su i dalje živi u dubrovačkom govoru.

bàjam²⁰ bot. v. *badem*; **b(rgravis)nistra** v. *žuka*; **bzóva** bot. v. *zova*; **cìpres** bot. v. *čempres*; **cmilje** bot. v. *smilje*; **kàpula** bot. reg. v. (*crni*) *luk*; **kavolīn** bot. reg. v. *cvjetača*; **kòstjela** bot. v. *koprivić*; **kòšćela** bot. v. *koprivić*; **kriješva** reg. v. *trešnja*; **kùkumār**²¹ bot. reg. v. *krastavac*; **lèāndra** bot. v.

¹⁹ Etim. v. Skok II., 22, s. v. *kalòper*; Budmani n. dj. 164; Zore tvrdi da je riječ mletačkoga podrijetla, v. Zore n. dj. 6.

²⁰ U *Dictionariumu* potvrđeni oblici *mjenjeo* s. v. *amigdala* i *mjendelar* s. v. *amigdalus*.

²¹ U *Dictionariumu* potvrđen s. v. *cucumer*; etim. v. Skok II., 228, s. v. *kùkumār*; Budmani n. dj. 164.

oleandar; **lèmūn** reg. v. *limun*; **lijer** bot. pl. *ljerovi* v. *ljiljan*; **lovòrika** bot. v. *lovor*; **mìhōjlica** bot. reg. v. *ciklama*; **mlijèčer** bot. v. *mlječika*; **mljèčika** bot. *euphorbe* m. ou f. *Euphorbia*; **mòhuna** bot. v. *mahuna*; **mřča** bot. v. *mirta*; **nèspola** bot. v. *nespula*; **pāoma** bot. v. *palma*; **pīpūn** bot. reg. 'dinja' fr. *melon*; **čèsan** bot. v. *češnjak*; **čàptjeti** v. *čavtjeti*; **čàvtjeti** v. *cvjetati*; **bùmbāk**²² reg. 'pamuk' fr. *coton*; **kùpjena** bot. v. *kupina*; **šljèz** bot. v. *sljez*; **slīva** bot. v. *šljiva*.

Životinje

Među zoonimima koji imaju istaknutu pripadnost dubrovačkome govoru izdvojiti ćemo sljedeći niz, uz navođenje francuskoga ekvivalenta. Kao i u slučaju fitonima, najprije ćemo navesti lekseme koji su kao raguzeizmi obrađeni u formi temeljnoga rječničkoga članka (i na koje se upućuje), a potom lekseme koji se navode kao samostalni rječnički članci (najčešće s odrednicom *reg.*) te se upućuje na drugu, temeljnu natuknicu.

kánjac m. zool. *serran, perche de mer* (Serranus scriba, Serranus cabrilla); **bàrbūn** zool. 'trlja' fr. *mulle, rouget* (Mullus barbatus); **blāvōr** zool. 'neki puzavac' fr. *espèce de serpent non venimeux* (Ophisaurus apus); **brèculja** zool. (muha zujara) fr. *grosse mouche*; **cīpal** zool. fr. *muge à grosse tête* (Mugil cephalus); **c(rgravis)nelj** zool. fr. *castagnole* (Heliastes chromis); **dromèdār** zool. fr. *dromadaire* (Camelus dromedarius); **glàvoč** zool. fr. *goujon* (Gobius); **grūj** zool. 'ugor' fr. *congre* (Conger vulgaris); **filj**²³ G *filja* zool. reg. (slon) *éléphant*; **kījerna** f zool. (riba) fr. *merou* (Cerramus gigas, Epinephelus gigas); **kòmār**²⁴ zool. fr. *tipule* (Tipula gigantea); **krāvōsac** fr. *espèce de serpent* (Coluber flavescens); **kûf**²⁵ zool. (labud) fr. *cygne* (s oznakom arhaizma); **lùbīn** zool. fr. *bar perche de mer* (Habrax lupus); **lùmbrāk** zool. fr. *crénilabre, paon* (Crenilabrus pavo); **lūpār**²⁶ zool. 'priljepak' fr. *patelle* (Patella vulgaris); **mùrina**²⁷ zool. fr. *murène* (Muraena helena); **mùšula** zool. 'školjkaš' fr. *arche* (Arca noae); **òsao**, G *òsla* (magarac) fr. *âne, baudet* adj. ošlji fr. *d'âne*; **kalāmār**, -ára zool. reg. 'lignja' fr. *calmar*; **šimija** reg. 'majmun' fr. *singe*; **sōpa** zool. fr. *salpe* (Salpa marina); **šimpanza** zool. *chimpanzé* (Anthropopithecus troglodytes);

²² 543 Etim. v. Skok I., 235, s. v. *bùmbāk*; Budmani smatra da su ti leksemi 'latinske riječi', tj. dalmatoromanizmi; Zore n. dj. 5; Vinja 1998 (I.): 86, s. v. *bumbāk*.

²³ U *Dictionariumu* potvrđen oblik *pilj* s. v. *barrus*.

²⁴ Potvrđen u *Dictionariumu* s. v. *culex*.

²⁵ U *Dictionariumu* s. v. *cygnus*.

²⁶ U *Dictionariumu* potvrđen u pluralu s. v. *baleatice*.

²⁷ U *Dictionariumu* potvrđeno s. v. *fluta*.

Uz sljedeće zoonime u rječniku se navode uputnice na drugu natuknicu:

gèra zool. v. *gira*; **gõf** zool. v. *orkan*; **kĩmak**²⁸ reg. zool. v. *stjenica*; **kĩrnja** v. *kijerna*; **kòrāl**²⁹ zool. v. *koralj*; **kòsměć**, *kosmelj* zool. v. *rakovica spužvara*; **kràgūj** zool. v. *bjeloglavi sup*; **k(rgravis)nja** zool. v. *kijerna*; **lěpĩr**³⁰ v. *leptir*; **lepirica** v. *leptirica*; **ljěljen**³¹ zool. reg. v. *jelen*; **mìncūn** zool. v. *brgljun*; **mojèmuča** zool. v. *majmunica*; **mól** zool. reg. v. *oslić*; **òliganj** v. *lignja*; **òvrata**³² zool. fr. *daurade, dorade*, v. *komarča*; **šĩrūn** zool. v. *šnjur*; **sřšljēn** m. zool. v. *stršljen*; **s(rgravis)đela** f. zool. v. *srđjela*; **skaràmběć**³³ reg. zool. v. *žohar*; **cípō** zool. reg. v. *cipal*; **cřnokrūg** zool. v. *poskok*; **cřnjelj** zool. v. *crnelj*; **gĩle** hyp. de *gřlica* fr. *tourterelle*; **pĩplĩć** fr. *poussin*; **pĩplica** fr. *poularde*; **tĩca** f. reg. fr. *oiseau*; **tĩć** m. reg. fr. *petit oiseau, oiselet*.

Medicina (anatomija i bolesti)

U ovom razdjelu posebnoga leksika najprije navodimo zanimljive tvorbe kao što su **rũćje** fr. *métacarpe* (s oznakom *anatom.*), **òsvjestica** fr. *intervalle lucide*; zatim nazivlje drugoga postanja kao što su **pòšalina** fr. *typhus* (s oznakom *patol*); zastarjeli naziv **kràtelj** *patol.* 'kolera' fr. *choléra* (s oznakom *patol*); i **běvūt** fr. *défaillance*, **karbũnkul**³⁴ 'čir' fr. *furuncle* (s oznakom *patol*); a navedimo i fino razlikovanje glagola **cijěliti** fr. *guérir*; 'zacijeliti' fr. *cicatriser* i glagola **cijěljeti** fr. *cicatriser* te raguzeizme: **kràliješ** 'hrptenjača' fr. *épine dorsale* (s oznakom *anatom.*); **bānda** 'bok' fr. *flanc* (s oznakom *reg.*); **mĩžati**³⁵ 'mokriti' fr. *uriner* (s oznakom *reg.*); **perúčac**³⁶ s uputom na *perutac* fr. *éruption cutanée*; **gõbav** (s oznakom *reg.* i uputnicom na *grbav*); **rijež** u *carski rijež* fr. *opération césarienne*; **(rgravis)đav** uz oznaku *reg.* navodi se značenje 'bolestan' fr. *malade*; **bõnĩk** s uputom na *bolesnik*; **mlědnjeti**³⁷ fr. *maigrir* s uputom na *mršavjeti*; **medikàment** 'lijek' fr. *médicament*; **nemòćnica** fr. *malade* i 'bolnica' fr. *hôpital*; **nemòćnik** fr. *malade* 'neizlječiv' fr. *infirme*.

²⁸ Potvrđen i u *Dictionariumu* s. v. *cimex*.

²⁹ U *Dictionariumu* potvrđen oblik *koralj* s. v. *coralliu[m]*.

³⁰ U *Dictionariumu* potvrđen oblik *ljepir* s. v. *adnascor*.

³¹ U *Dictionariumu* potvrđen oblik *jeljen* s. v. *cervus*.

³² U *Dictionariumu* leksem je potvrđen s. v. *aurata*.

³³ U *Dictionariumu* potvrđen oblik *skarabež* s. v. *antirenes*.

³⁴ Etim. v. *Skok* s. v. *alem*.

³⁵ Potvrđen leksem *mižanje* u *Dictionariumu* s. v. *dysuria*.

³⁶ U *Dictionariumu* potvrđeno s. v. *lentigo* u obliku *perušac* (naziv koji je i danas u uporabi).

³⁷ Oblici zabilježeni u *Dictionariumu* su *omlednjet*, *omlednivam* i *smlednivam*.

Hrana

Velik se broj zabilježених leksema odnosi na hranu, za potrebu ovoga rada izdvajamo tek nekoliko tipičnih od kojih je većina i danas vrlo živa u dubrovačkom govoru, bilo da je riječ o jelu ili piću.

bòkūn fr. *morceau* 'komad' (s oznakom *reg.*); **fjèlica** fr. *tranche* 'kriška' (s oznakom *reg.*); **jèstòjska** s uputom na *jelo*; **pěča**³⁸ fr. *morceau* 'komad'; **pīća** fr. *nourriture, aliment* 'hrana' (riječ označena kao arhaizam); **bròdet** fr. *soupe au poisson* 'brudet'; **ruzùlin** *reg. fr. rossolis* 'liker od ruže' (s oznakom *reg.*); **rūsica** fr. *petit pain* 'pecivo u obliku ruže'; **kaštràdina** fr. *viande de mouton fumée* (s oznakom *reg.*); **kùljēn** fr. *sorte de boudin* 'vrsta kobasice'; **māntala** fr. *raisiné* 'pekmez kumpet'; **bèstīlj** fr. *confiture de prunes*.

Odjeća, obuća

crèvlja fr. *soulier* 'cipela' (s oznakom *reg.*); **crèvljār** fr. *cordonnier* 'postolar' (s oznakom *reg.*); **crèvljārski** fr. *de cordonnier*; **crèvljica** fr. dim. de *crevlja*; **pěča** fr. *fichu* 'povezača' (s oznakom *folkl.*); **klòbūk**³⁹ fr. *chapeau*; **māća** fr. *tâche* 'pjega' (s oznakom *reg.*) te oznakom *fig.* za fr. *souillure*; **bàkāndže** fr. *brodequins*; **m(rgravis)ndela** fr. *perle de verre* 'dinđuha'; **čūpica** fr. *agrafe, fermoir* 'ženska kopča'; **gřčiti** s uputom na *gužvati*; **grěšpa** fr. *ride* 'bora' (s oznakom *reg.*); **kolārīn**⁴⁰ fr. *collier* 'ogrlica', **štòpela, štòpelica** *reg.* 'papuča' fr. *pantoufle*, **špàg** *reg.* 'džep' fr. *poche*.

Svakodnevno nazivlje

Kuća i predmeti

U dijelu općega leksika koji se odnosi na svakodnevno nazivlje, поближе na kuću i predmete u njoj spomenimo sljedeće zabilježene rječničke članke: **gostīnjac** fr. *hospice*; **magàcīn** s uputom na *magazin*; **klàdenac** u značenju 'izvor' fr. *source* i 'bunar' fr. *puits*; **gùstijerna** *reg.* 'čatrnja' *citerne*; **kāmara**⁴¹ *reg.* 'soba' fr. *chambre*; **bānjica** 'kada' fr. *baignoire*; **skrīnja** fr. *coffret, caisse*; **bīlja** fr. *bûche*; **štīca** *reg.* 'daska' *petite planche, ais*; **tòvjelica** *reg.* 'klupica' fr. *tabouret* fr. 'sur lequel on pose les pieds' fr. *escabeau, escabelle*; **stóčić** *reg. dim.* 'de stolac' *chaise* 'stolčić' fr. *petite table*; *cùljajka*

³⁸ U *Dictionariumu* leksem *peča* potvrđen je s. v. *artuo, bolus, contrucido, dimembro*.

³⁹ U *Dictionariumu* s. v. *galerus*.

⁴⁰ U *Dictionariumu* s. v. *collare*.

⁴¹ Etim. v. Skok II., 24, s. v. *kamara*; Budmani n. dj. 165.

⁴² U *Dictionariumu* potvrđen oblik *lukjerna* s. v. *lucerna*.

fr. *balançoire*; **culjānje** fr. *balancement*; **krākūn** reg. 'zasovnica' fr. *verrou*; **bijelj** fr. 'couverture grossière'; **tundela** reg. 'jastuk' fr. *oreiller*; arhaizam **lukjērnār**⁴² reg. fr. 'sorte de lampe à huile'; **dùplir** fr. *cierge*; **kērostat** reg. 'svijećnjak' fr. *candelabre*; **dùblijer** v. *duplir*; **trāpan**⁴³ 'bušilica' fr. *trépan*, *tarière*; **kōsijer** v. *kosir*; **tojaga** reg. v. *toljaga*; **māljić** dim. de *malj* v. *čekić*; **māše** fr. *pincettes*; **kāntār**, G *kantāra* 'vaga' fr. *balance romaine*, *peson*; **šēga** reg. 'pila' fr. *scie* (zabilježen i glagol **šēgati** reg. 'piliti' fr. *scier*); **kōšić**⁴⁴, *košičić* dim. de *koš*; **špijerlica** f. v. *špirlica*; **būčica** fr. *tirelire cagnotte*; **talijēr**, G *talijera* hist. v. *talir*; **tālīr**, G *talira* hist. 'novac' *écu*, *thaler*; **lāpis** med. *crayon au nitrate d'argent*; **cijeđ**, G *cijèda* fr. *lessive*; **lušija** reg. 'cijed' *lessive*.

Kuhinja

U dijelu leksika koji se odnosi na kuhinju istaknut ćemo sljedeće lekseme s odgovarajućim leksikografskim potvrdama: **bòkār**,⁴⁵ fr. *bocal*, *pot*, *coupe*; **bokarić** dim. de *bokar*; **cklō**⁴⁶ v. *caklo*; **cāklo** reg. 'staklo' fr. *verre*; **pòprigati**⁴⁷ reg. v. *popržiti*; **isprigati** reg. fr. (*finir de*) *frirer*, v. *ispržiti*; **pīnjata** reg. 'lonac' fr. *marmite*; **pròsulja**⁴⁸ 'tava' fr. *poêle*; **pròsuljica** dim. de *prosulja* fr. *poêlon*; **ožica**⁴⁹ fr. *cuiller ou cuillère*, **ožičica** dim. de *ožica* fr. *petite cuillère*; **būjōl** reg. 'kablič' *baquet*, *baile*; **gòstara**⁵⁰ 'boca' fr. *bouteille*; **gòstarica** dim. de *gostara* fr. *flacon*; **kùtao**, G *kutla* fr. *puisoir*, *puissette*; **kùtlača** v. ce mot; **kùtlić** dim. de *kutao*; **lùbura** fr. *réipient fait d'écorce*; **lòpiža** reg. fr. *marmite en terre*; **kāčuo**⁵¹ G *kačula* reg. 'kotao' fr. *chaudron*; **kòmīn**⁵² reg. 'kuhinja' *cuisine* 'dimnjak' fr. *cheminée*; **kòmostre**, *kòmoštre* f pl. *cremaillère*; **kāca** fr. *cuve*, *cuvier*, *baquet*, *tonneau*; **kāčica** dim. de *kaca* fr. *cuve*, *cuveau*, *baquet*.

⁴³ U *Dictionariumu* s. v. *abaptiston*.

⁴⁴ Oblik potvrđen s. v. *calatus* u *Dictionariumu*.

⁴⁵ Oblik *bokara* potvrđen u *Dictionariumu* s. v. *hanus*.

⁴⁶ Potvrđeno u *Dictionariumu* s. v. *hyalus*.

⁴⁷ Oblik *prigam* potvrđen je u *Dictionariumu* s. v. *frigo*.

⁴⁸ Potvrđeno u *Dictionariumu* s. v. *frixoriu[m]*.

⁴⁹ Potvrđeno u *Dictionariumu* s. v. *coclear*.

⁵⁰ Potvrđeno u *Dictionariumu* s. v. *ampulla*.

⁵¹ Etim. v. Skok II., 10, s. v. *kāča1*; Zore tvrdi da je riječ o talijanizmu, v. Zore n. dj. 10. U *Dictionariumu* zabilježen s. v. *cacabus*.

⁵² Etim. v. Skok II., 133, s. v. *kòmīn*; Budmani n. dj. 162; Zore n. dj. 10. U *Dictionariumu* potvrđen s. v. *caminus*.

Pomorstvo

U okviru pomorskoga nazivlja izdvajaju se nazivi koji se odnose na vrste plovila, dijelove broda te aktivnosti i radnje koje se odnose na pomorstvo i pomorce, a da su potvrđene u uporabi na dubrovačkom području.

Brod: *àrgōla* pom. reg. v. *argutla*; *àrbul* pom. 'jarbol' fr. *mât*; *àrgutla* pom. fr. *timon*; *bùsola*, *bùsula* fr. *boussole*; *cìma* reg. pom. fr. *cime*; *jârbuo*, *ula*, v. jarbol; *mũo*, *G mũla* reg. 'gat' fr. *môle*; *isěkati* pom. 'ispaljati' fr. *vider l'eau (d'une barque), écopper*; *tĩmun* reg. (krmilo) fr. *timon*; *trcàrōl* pom. 'ruka jedra' fr. *ris*; *lěvūt* hist. v. *leut*; *pōrat* pōrta pl. pōrti reg. pristanište fr. *port*; *brigantĩn* 'neki brod' fr. *brigantin*; *kĩlj* pom. fr. *quille*; *remũcati* reg. pom. 'tegliti' fr. *remorquer*.

Vjetrovi, meteorološke pojave: *bjelòjug* fr. 'vjetar' *vent du sud*; *bũrica*, *bũrĩn* reg. fr. *bora léger*; *gàrbĩn* fr. *vent du sud ouest*; *lěvan(a)t* geogr. 'vjetar istočnjak', fr. *vent du levant*; *ōstro* reg. 'vjetar južnjak' fr. *vent du midi*; *lěbić* 'jugozapadnjak' fr. *vent du sud ouest*; *tramũntana* reg. 'sjeverni vjetar' fr. *tramontane*; *rěful* reg. 'udar vjetra' fr. *rafale*; *ròsāta* reg. 'rosa' fr. *rosée du matin*.

Arhitektura i građevine

U ovome razdjelju izdvajamo reprezentativne lekseme koji se odnose na različite vrste građevina, mnogovrsne strukture i namjene, građevinski materijal. Tu se izdvaja specifični leksem *mĩr*, *mĩra* u značenju 'zid' fr. *mur*, zabilježen je i augm. *mĩrina* te pl. *mĩrine* u značenju 'ruševine' fr. *murs* (ou édifice en ruines). Od građevinskoga materijala istaknimo *màtũn* (s oznakom reg.) 'opeka' fr. *brique* i *gnjĩla* fr. *argile*. Zabilježen je kraći oblik za 'kamen' *kām* s uputom na *kamen*. Imenica *kũpa*⁵³ stoji za 'crijep' fr. *tuile ronde*. Jedan od građevinskih radova koji su zabilježeni oblikom tipičnim za dubrovački govor jest i *klāčēnje* od *klačiti* u značenju 'krečiti' fr. *blanchir, enduire de chaux*. U osnovi je toga imenica *klāk* 'vapno' fr. *chaux*, a nastaje specifičnim postupkom na mjestu posebno pripremljenom za to, tj. *klāčina*⁵⁴ fr. *four à chaux*. Specifičan dubrovački izraz jest i *sòvrnja*⁵⁵ (s oznakom reg.) fr. *fragments de pierre (de murailles etc.)*, pri čemu je zabilježeno i značenje u pomorstvu 'balast' fr. *lest*. Rječnik bilježi i specifičnu građevinu *lazàret* sa značenjem 'kužna bolnica, lazaret'. Bilježi se i mjesto *lòkānda* koja lokalno znači 'gostionica' fr. *auberge*, kao i leksem *kòmārda*⁵⁶ s oznakom reg. u značenju 'mesarnica' fr. *boucherie*.

⁵³ U *Dictionariumu* potvrđeno u pluralu s. v. *ambrices*.

⁵⁴ U *Dictionariumu* s. v. *calcaria*.

⁵⁵ Oblik *sovarna* zabilježen je u *Dictionariumu* s. v. *erudero*.

⁵⁶ U *Dictionariumu* potvrđen oblik *komardar* s. v. *carnifex*.

Istaknimo i stariji lik *críkva* s oznakom *reg.* te uputom na *crkva*, kao i lik *tèmpal* fr. *temple*. Valja istaknuti i još nekoliko izraza za građevine kao što su *kàšteo*, *kaštela* te *kàštio*, *kaštjela* s uputom na *kaštel*. Tipičan raguzeizam jest i deminutiv od *kàpela* tj. *kàpelica* s naglaskom na prvom slogu. Zabilježen je i leksem *spīla*⁵⁷ koji upućuje na *spilja*, kao i leksem *drijevo* s uputom na *drvo*.

Glazbeno nazivlje

Glazbeno nazivlje koje smo izdvojili kao reprezentativno odnosi se uglavnom na glazbene instrumente te na pojedine vrste skladbi ili pjesama. Prije svega ističemo *cèmbalo* fr. *clavecin*, *épinette* (s oznakom muz.); *cìmbal* fr. *cymbale*, *tympanon* (s oznakom muz.); *cìndra* fr. *cithare* te tipičan instrument s dubrovačkoga područja *lījerica*⁵⁸ fr. *sorte d'instrument de musique à trois cordes* (s oznakom *folkl.*). Riječju dubrovačkoga podrijetla smatramo i *kànat*, *kanta* u značenju 'pjevanje' fr. *chant* potom oblik *kòncer(a) t* fr. *concert* te *kòlènda* s uputom na *koleda*. Zabilježen je i glagol *kolèndati* sa značenjem 'chanter des chansons de Noël (en allant de maison en maison)'. Spomenimo i da je zabilježen oblik *jāčka* s oznakom *reg.* 'chanson populaire croate de Gradišće (Burgenland)'.

Kolokacije i frazeološki izrazi

U području gotovih izraza i frazeologije, drugo izdanje rječnika znatno je bogatije od prvoga pa se uz već očekivane općehrvatske izraze, javljaju i oni za koje se može reći da su specifični za dubrovački govor. Od izraza koji su u živoj uporabi i danas, izdvojit ćemo **od mućanja glava ne boli**, fr. *le silence est d'or* s. v. *gláva* potom **šuć muć**, fr. *ça et là*, zabilježen u članku **mùć excl.** U okviru istoga članka zabilježen je i izraz **šuć muć pa proli** fr. *c'est chose insignifiante*.

Specifičan oblik zabilježen je u izrazu **Već te dugo nijesam vidio** s. v. *dugo*. Zabilježen je i izraz **praviti se Tošo** koji sadrži vlastito ime **Tošo**, a značenje mu je 'praviti se lud' ili fr. *faire la sourde oreille*. Istaknimo još izraz sa tipičnim zoonimom **komar** koji glasi **digni komaru nogu, a što mu ostaje?** fr. *Si de peu on enlève qqch, il ne reste rien*.

Spomenimo i nekoliko priložnih izraza koji izražavaju način na koji se tko odnosi prema komu ili način na koji se ponaša ili obavlja kakav posao: **mīle-lāle** adv. fr. *caresses, câlineries, minaudies*, **èndeले bèndeले** fr. *marcher d'un pas hésitant*; **tr̃t-m̃t** fr. *ça et là; de côté et d'autre* te u izrazu **nema tu tr̃t-**

⁵⁷ Potvrđeno u *Dictionariumu* s. v. *antru[m]*.

⁵⁸ U *Dictionariumu* potvrđen oblik *ljera* s. v. *cithara*.

mrt! fr. *trève de tergiversations!* Zabilježen je i usklik **třc vřc!** excl. fr. *par-ci par-là, de côté et d'autre*.

Jedan bi se broj zabilježenih izraza zasigurno mogao ubrojiti u opći hrvatski fundus, međutim, uporaba navedenih izraza posebice je česta i živa u današnjem dubrovačkom govoru.

Ekspresivni i emocionalno obojeni izrazi

U ovu skupinu izdvojiti ćemo lekseme koji se odnose na čovjeka, njegov vanjski izgled ili osobine i imaju pogrdno značenje: **cõtav** adj. reg. 'hrom' fr. *boiteux*; **gvërōk** 'razrok' fr. *louche, borgne*; **alàpača** s uputom na alakača; **bëna** fr. *benet, niais, nigaud*; **čũknũt** 'ćaknut' fr. *braqué, timbré*; **čombo** reg. 'naivčina' fr. *niais, benet*; **kũndurica** reg. 'brbljavica' fr. *bavarde*; **hàhār** reg. 'obješenjak' fr. *pendard*; **grĩntati** fr. *grogner, gronder*; **gũbičina** augm. de gubica fr. *gros museau*, potom lekseme **prdòklačiti** reg. 'blebetati' fr. *bavarder sottement* te **prdeljũskati** 'ćuškati' fr. *souffleter, gifler* kao i imenicu **prdeljũska** reg. *soufflet, gifle*. Zabilježeni su i glagoli **běčiti se**, **běčiti oči** fr. *écarquiller*; **bacèljati**⁵⁹ v. buncati te gl. imenica **běčenje** fr. *regard farouche, roulement d'yeux*.

ZAKLJUČAK

U radu se razmatra zastupljenost raguzeizama, leksema specifičnih za dubrovački jezik, kako ga naziva Muljačić, odnosno dubrovački idiom koji prema Lovrić-Jović uključuje dubrovački književni jezik i dubrovački pučki govor, a koji su leksemi zabilježeni u *Hrvatsko-francuskome rječniku* Dayrea, Deanovića i Maixnera.

Cilj je naše analize bio izdvojiti reprezentativan korpus tako određenih raguzeizama uz naznake njihovih specifičnosti na fonološkom, morfološkom i leksičkom planu. Izdvojeni korpus primjera pokazuje prisutnost dijalektne podloge u analiziranome rječniku – raguzeizama. Fonološka, morfološka i leksička obilježja koja su uočena u rječniku prisutna su bez sumnje i u drugim dijalektima, ali njihova ukupnost upućuje na pripadnost dubrovačkom idiomu.

Osobita je pozornost posvećena raslojavanju leksika pa se uz obilježja općehrvatskoga i općeuporabnoga leksika navode razdjeli leksika u kojima su zastupljeni raguzeizmi. Najprije se donose opća razmatranja o leksiku u hrvatskome stupcu s karakterističnim primjerima, a potom se

⁵⁹ U *Dictionariumu* je zabilježen glagol *vacellam* s. v. *allucinor*. U Stullijevu *Rječosložju* potvrđen je oblik *vacselam* kojega je mogao preuzeti od Matijaševića.

izdvajaju oni razdjeli posebnoga leksika sa zastupljenim reprezentativnim raguzeizmima, ponajprije onima za koje postoje potvrde u kontinuitetu leksikografskih radova pripisanih dubrovačkim autorima ili dubrovačkom krugu, ali i onim raguzeizmima za koje se i danas može reći da žive u dubrovačkome govoru. Posebni leksik osobito je bogat dubrovačkim elementima među nazivima za biljke, životinje, u pomorstvu te u okviru svakodnevnoga leksika.

U analizi smo naveli i ekspresivne i emocionalno obojene izraze za-bilježene u rječniku, a od kojih su najzanimljiviji *kundurica*, *čombo*, *cotav*, *prdoklačiti* i *prdeljaska*.

LITERATURA

- Budmani, Pero, 1883. „Dubrovački dijalekt, kako se sada govori“, *Rad JAZU*, knjiga 65, Zagreb, str. 155–179.
- Deanović, Mirko; Josip Jernej 1960. *Hrvatskosrpsko-talijanski rječnik*, Školska knjiga, Zagreb.
- Dayre, Jean; Mirko Deanović, Rudolf Maixner. ¹1956. *Hrvatskosrpsko-francuski rječnik*. Novinarsko izdavačko poduzeće, Zagreb.
- Dayre, Jean; Mirko Deanović, Rudolf Maixner. 1996. *Hrvatskosrpsko-francuski rječnik*. Novinarsko izdavačko poduzeće. (pretisak, urednik i autor predgovora August Kovačec), Naklada Dominović, Zagreb.
- Deanović, Mirko, 1951. „Talijansko-hrvatsko-ruski rječnik iz godine 1751./ Un Dizionario italiano-slavo-moscovitico del 1751“, *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Zagrebu*, I., Zagreb, str. 567–612.
- Deanović, Mirko, 1969. „O urbanome karakteru dubrovačkoga leksika“, *Forum*, VI. godište, XIV. knjiga, juli-decembar, Zagreb, str. 397–403.
- Franić, Ivana. 2014. *Tragovima hrvatskih rječnika. Dictionarium Latino-Illiricum Đure Matijaševića (1715-1716)*, Zagreb, FF Press.
- Gabrić-Bagarić, Darija, 1999. „Leksički raguzeizmi u rukopisnom prijevodu *Biblije* Bartola Kašića“, *Dubrovnik*, 1–2/1999, Matica hrvatska, Dubrovnik, str. 21–38.
- Gabrić-Bagarić, Darija, 2000. „Dijalektna podloga rječnika *Blago jezika slovinskoga* (1649.–1651.) Jakova Mikalje, *Rasprave IHJJ* 26, Zagreb, str. 45–58.
- Gabrić-Bagarić, Darija, 2000a. „Pomorsko nazivlje u Mikaljinu rječniku *Blago jezika slovinskoga*“, *Radovi Leksikografskog zavoda „Miroslav Krleža“* 9, Zagreb, str. 9–21.

- Jernej, Josip, 1992-1993. „O klasifikaciji frazema“, *Filologija*, 20-21, Zagreb, str. 190–197.
- Lovrić-Jović, Ivana, 2014. *O starome dubrovačkom govoru nazbilj*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Ljubičić, Maslina, 1998. „Bilješke o etimonu dom-“, *Folia onomastica Croatica*, knjiga 7; HAZU, Zagreb, str. 153-190.
- Matijašević, Đuro, 1715-1716. *Dictionarium Latino-Illiricum*. u: *Razlika skladanja slovinska*, rukopis koji se čuva u knjižnici Samostana Male braće u Dubrovniku, br. 194.
- Muljačić, Žarko, 2001. „Može li se sredinom 17. stoljeća govoriti o istosti „dubrovačkog“ i „bosanskog“ jezika?“, *Dubrovnik*, 2/2001, Matica hrvatska, Dubrovnik, str. 133–148.
- Vajs, Nada, 2003. *Hrvatska povijesna fitonomija*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb.
- Zore, Luko, 1895. Dubrovačke tuđinke, *Spomenik Srpske kraljevske akademije*, XXVI. Beograd.

Elements of the Dubrovnik idiom in the Croatian side of the Croatian-french dictionary written by Dayre, Deanović and Maixner

This paper provides a review of the lexicon contained in the Croatian side of the Croatian-French dictionary written by J. Dayre, M. Deanović and R. Maixner. The first edition of the dictionary was published in 1956, while the second, revised edition was published in 1960. The reprint edition of the dictionary was published in 1996 according to the second edition. The aim of this paper was to examine which elements attributable to the Dubrovnik literary language and the Dubrovnik speech are represented in the dictionary (and are still in use). The intention of the dictionary authors was to give a more comprehensive and broader reflection of the literary and spoken language, therefore it is reasonable to expect that the dictionary will contain a significant number of elements from the Dubrovnik language (Žarko Muljačić), or the Dubrovnik idiom (Lovrić-Jović).

The analysis was carried out on the phonological and morphological level, followed by a semantic analysis of the lexicon according to the standard language use as well as within the specific vocabularies. Wherever necessary, lexicographic solutions and entries were compared to the relevant lexicographic works of the Dubrovnik lexicographic circle.

Ključne riječi: the Dubrovnik idiom, the language of the Dubrovnik literature, the Dubrovnik speech, Croatian-French bilingual lexicography, Croatian-French language contacts